

УДК 007 : 304 : 070

Л. Г. Пономаренко

Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)

**АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ТА НАЯВНІСТЬ ПРОБЛЕМИ В МАТЕРІАЛАХ
СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ: МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ
(на прикладі «Дня» та «Голосу України»)**

Аналізуються тематика і проблематика журналістських матеріалів соціального спрямування з погляду актуальності теми та наявності проблеми. Відсутність цих ознак журналістського матеріалу розцінюється як порушення морального принципу правдивості.

Тематика, проблематика, теорія порядку денного, моральний принцип журналістики, правдивість

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю з'ясувати способи дотримання правдивості як морального принципу журналістики, зокрема на рівні теми журналістського матеріалу та проблеми, порушеної в ньому. Це питання розглядалося свого часу американськими прихильниками теорії порядку денного М. Мак Кобсом і Д. Шоу, які під час дослідження мас-медіа з'ясували, що ЗМІ надають перевагу висвітленню практично однакових тем [3]. Йдеться про те, що одні події постійно перебувають у центрі уваги працівників ЗМІ, інші — замовчуються. Відповідно, проблеми, які регулярно висвітлюються в мас-медійних повідомленнях, набувають все більшої актуальності, хоча насправді можуть бути досить далекими від справжніх потреб аудиторії [1, с. 210]. Цю думку підтвердило дослідження, проведене в 90-х рр. ХХ ст. в американському штаті Техас. На той час у місцевих медіа значна увага приділялася криміногенній ситуації, що, звичайно, привернуло увагу громадськості й відбилося на зрізах громадської думки. Проте статистичні дані показували, що саме в цей період у Техасі простежувався спад злочинності [1, с. 212–213]. Отже, шалена медійна актуальність таких тематико-проблемних комплексів є «творенням рук» журналістів, а не спричинена справді зрослими потребами аудиторії.

М. Мак Комбс і Д. Шоу дійшли висновку, що мас-медіа не лише актуалізують теми, а й конструюють проблеми, привертаючи тим самим увагу до них аудиторії. При цьому дослідники спробували з'ясувати, які саме проблеми опинялися в полі зору мас-медіа та з яких причин. Крім того, вони вважали, що ЗМІ самовільно переключують увагу аудиторії на ті чи інші актуальні проблеми, проте неможливо створити штучну проблему й тривалий час утримувати на ній увагу аудиторії [1, с. 210]. Дослідники теорії порядку денного визна-

чили, що мас-медіа не лише повідомляють про події, але й визначають ступінь важливості тієї чи іншої події для аудиторії. З українських дослідників цієї теорії приділяли увагу В. Іванов та Н. Габор.

Мета цієї розвідки — проаналізувати особливості тематико-проблемного комплексу матеріалів соціального спрямування на предмет встановлення актуальності теми та виявлення наявності проблеми.

Для аналізу тематико-проблемного комплексу матеріалів звертаємося до соціальної тематики та проблематики, оскільки вважаємо, що саме в цих матеріалах, по-перше, має відобразитися моральний бік життя суспільства, по-друге, повинні порушуватися нагальні для аудиторії проблеми, по-третє, саме вони мають бути найменш заангажованими. За словником іншомовних слів, актуальний означає: 1) важливий у даний момент, злободенний, нагальний. 2) який реально існує, виявляється. 3) *мовозн.* Який має реальне значення і функцію в даному висловлюванні [2, с. 22]. Отож завданням є визначення актуальності тем журналістських матеріалів.

Для аналізу використовували матеріали рубрики «Суспільство» в таких періодичних виданнях, як «Голос України» та «День». Розпочнемо наш контент-аналіз актуальності теми та наявності проблеми з матеріалів газети «Голос України». Усього журналістських матеріалів за 2010 р. у рубриці «Суспільство» — 681 (100%), з яких 363 (53%) присвячені безпосередньо соціальній тематиці, зокрема: питанням житлово-комунального господарства та забезпечення житлом; транспортному господарству країни; соціальному захисту різних груп населення, зокрема дітей-сиріт і безпритульних, людей з обмеженими можливостями, пенсіонерів; правам споживачів; ринку праці та зайнятості населення, рівню життя населення й демографічній ситуації в Україні, охороні здоров'я, соціальним заходам, більшість з яких ініційовані державою; якості води та харчових продуктів; проблемам сучасного села і сільськогосподарського виробництва; іноземним інвестиціям у соціальну сферу; українській освіті й науці; відомим і пересічним персоналіям тощо.

У 122 матеріалах (18%) цієї рубрики газети «Голос України» висвітлено діяльність різних гілок влади щодо вирішення соціальних питань, 57 статей (8%) стосуються економічно-господарської діяльності. Ще 122 (18%) матеріали присвячені культурно-виховній сфері, зокрема культурі та мистецтву, історії, у тому числі значна частка Другій світовій війні, краєзнавчій тематиці, культурно-мистецьким заходам, українській книзі, відпочинку, святкуванню Нового року тощо. Нарешті 17 матеріалів (3%) представляють екологічну тематику. Отже, відповідно до кількісних показників половина матеріалів цієї рубрики адресована безпосередньо соціальному проблемно-тематичному комплексу й відображає досить широкий тематичний спектр журналістських матеріалів.

З огляду на наявність проблеми в 271 матеріалі, тобто в 40% з 681, певні питання не піднімалися. Ці матеріали здебільшого такої тематики: персоналії, значна частина яких — керівники, іноземні інвестиції в соціальну

сферу, права споживачів у формі консультацій і порад, санаторії та будинки відпочинку, краєзнавство, різноманітні заходи й акції соціального спрямування, діти та інваліди, транспорт, продукти харчування, професії, події Другої світової війни тощо.

Для порівняння наведемо кількісні результати аналізу матеріалів рубрики «Суспільство» в газеті «День». Загалом матеріалів у цій рубриці за 2010 рік нараховується 615, з них адресовано соціальним темам безпосередньо 410 (67%), владній та економічно-господарській діяльності — 35 (6%), культурно-виховній сфері — 123 (20%), екологічній ситуації в країні та світі — 47 (7%).

До названих у «Голосі України» тем власне соціальної спрямованості у «Дні» додаються питання: ефективності українського суспільства та його розширення, зокрема про українську еліту й інтелігенцію; гендерні; статусу української та російської мов; меценатства; актуальні проблеми міст України; буденні справи; теми духовності, гуманізму, патріотизму тощо. Тобто, коло висвітлених у «Дні» тем власне соціального спрямування ширше. За кількісними показниками в цій газеті більше уваги приділяється соціальній та екологічній проблематиці, менше — діяльності влади та стану економіки. Ця особливість пояснюється призначенням «Голосу України» висвітлювати насамперед діяльність уряду. Натомість культурно-виховна сфера окреслюється в обох газетах практично однаково — 18–20%. Такі кількісні показники свідчать про раціональний розподіл тематики рубрики «Суспільство» в обох газетах.

Щодо якісного аналізу висвітлення проблемно-тематичного комплексу цієї рубрики в обраних газетах, то спробуємо за сухими цифрами побачити, перше, наскільки актуальні для суспільства висвітлюються теми, по-друге, чи порушується в цих матеріалах проблема, яку журналіст намагається вирішити, чи відбувається своєрідне завуалювання актуальності як один із способів порушення принципу правдивості, а відповідно й гуманізму.

З 11 матеріалів «Голосу України», присвячених житлово-комунальному господарству (далі — ЖКГ), порушуються такі проблеми: підвищення цін на комунальні послуги (два матеріали), початок опалювального сезону, незадовільна робота комунальних служб в умовах снігопадів та ожеледиці. Регіональні матеріали — незадовільне ЖКГ м. Сум; відсутність ліфта в одному з будинків протягом двох років; аварія в Родинському на Донеччині; нав'язливий сервіс фірми, що встановлює домофони, тощо. З 11 матеріалів дев'ять є проблемними, у шести з них висуваються звинувачення на адресу місцевої влади. Яскравим прикладом такого критичного матеріалу є стаття «Чим “частували” і “частують” сумчан міські можновладці» (ГУ. — 26.10.2010), про що свідчить уже сам заголовок. Натомість на рівні держави лише один матеріал «Час розплати за комунальними платежами не чекає» (ГУ. — 18.05.2010) порушує проблему обіцянок міністра ЖКГ не підвищувати суттєво тарифи за комунальні послуги та їх відчутне зростання в усіх регіонах.

У «Дні» та сама кількість матеріалів порушує проблеми ЖКГ. Розглядаються такі питання: стан ліфтів (два матеріали), захист прав споживачів ко-

мунальних послуг у випадку одержання неякісних послуг або їх відсутності, плюси й мінуси реформи ЖКГ, зокрема створення ОСББ, підвищення тарифів на комунальні послуги та встановлення штрафів за їх несплату, відключення світла в спеку, початок опалювального сезону в столиці. Особливість їх висвітлення — підняття питання на рівні держави, як наприклад, у матеріалі І. Філіпенко «Небезпечний підйом» (День. — № 9. — 22.01.2010), в якому йдеться про те, що третина ліфтів в Україні потребує ремонту та заміни. Коментар дає фахівець — голова Всеукраїнської організації «Асоціація ліфтовиків України» М. Пономаренко, який основну причину вбачає у невідповідному законодавстві та в бездіяльності держави в цій сфері. До цієї ж проблеми повернулася журналістка майже через півроку в матеріалі «На 19-й поверх — пішки?» (День. — № 118. — 08.07.2010). Привід — дзвінок жителів багатоповерхівки м. Києва. Аналіз ситуації спочатку на рівні столиці, а потім загалом по Україні. Хорошим прикладом проблемної статті є матеріал І. Лиховид «Удар по середньому класу» (День. — №138. — 05.08.2010), де йдеться не просто про підвищення комунальних тарифів, але й дається коментар фахівця з приводу того, як це вплине на рівень життя українців та яких саме верств населення. Тож з 11 матеріалів «Дня» всі є проблемними, вісім з них стосуються України загалом, три — лише столиці. Отже, за критерієм актуальності порушених для аудиторії проблем аналізовані матеріали про ЖКГ в обох газетах відповідають вимогам, оскільки такі проблеми на часі, наприклад: про відключення світла в спеку — 10 серпня, про початок опалювального сезону — 8 та 13 жовтня, про снігопади та ожеледицю — 11–12 лютого після снігопадів.

У «Голосі України» журналістські матеріали про зайнятість населення та ринок праці висвітлюють такі теми: безробіття на Тернопільщині з характеристикою його визначальних рис; про пікетування Львівської ОДА робітниками заводу «Укравтонавантажувач», яким з жовтня 2008 р. не виплачували заробітну плату; статистичні дані на 01.08.2010 р. про кількість громадян України, які перебувають на обліку в центрах зайнятості; про ділові візити представників Сумської обласної служби зайнятості до комітету по зайнятості населення Курської області; про відкриття районного центру зайнятості в Рокитному Рівненської області (проблема — надлишок робочої сили); акція Хмельницького центру зайнятості; фестиваль робітничих професій, проведений Рівненським обласним центром зайнятості, тощо.

Натомість у «Дні» журналістські матеріали, спрямовані на ринок праці та зайнятість населення, розкривають такі питання: оцінка стану ринку праці на початок року та прогнози на 2010 рік працівника Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України — Л. Ткаченко «Ринок праці оживе» (День. — № 12. — 27.01.2010); коментар до загальної картини зайнятості населення України та прогнози на майбутнє директора Державного центру зайнятості В. Галицького в двох статтях — О. Кротова «Що очікує ринок праці?» (День. — №42. — 11.03.2010) та О. Миколук «Ринок праці... завмер» (№77. — 30.04.2010); про найпопулярніші професії та кваліфікації

молодих фахівців — І. Філіпенко «Ким бути, щоб мати роботу» (День. — №98. — 09.06.2010); про заробітчани в Італії з коментарями як українських, так і італійських фахівців — О. Миколук «Наші на Аппенінах» (День. — №123. — 15.07.2010); аналітична стаття д-ра О. Пономаревої «Українська міграція в Італії: проблеми та перспективи» (День. — №124–125. — 16.07.2010) з аналізом значення міграційних процесів для Італії, України та власне родин заробітчани, про продуктивність праці українців та її оплату в статті «Соціальний пат» (День. — №182–183. — 08.10.2010), присвяченій відзначенню Дня гідної праці в Україні.

Отже, із семи перелічених матеріалів «Голосу України» про ринок праці та зайнятість населення шість присвячені життю регіонів, одна — загальнодержавній проблемі. З названих статей лише три є проблемними. Із семи матеріалів «Дня» три порушують практично одну проблему — про ринок праці в Україні, подані в газеті з проміжком у 1,5 місяця. До того ж у двох з них підряд є коментарі одного фахівця. Із заголовків цих статей — «Ринок праці оживе», «Що очікує ринок праці?», «Ринок праці... завмер» — складається враження, що ситуація на ринку праці України змінювалася кожні 1,5 місяця, чого насправді не відбувалося. На наш погляд, це приклад підтвердження думки М. МакКобса і Д. Шоу про присутність в центрі уваги ЗМІ практично однакових тем.

Крім того, дві статті в газеті «День» на тему зайнятості адресовані українцям, які іммігрували на заробітки до Італії. Про імміграцію до інших країн Європи газета нічого не пише. Чим викликана така односторонність висвітлення проблеми, у матеріалах не обумовлено. Крім того, не дуже вчасним, на наш погляд, є стаття з переліком найперспективніших професій від 9 червня. Як відомо, до кінця навчального року одинадцятикласники та їхні батьки вже давно визначилися у виборі спеціальності та вищого навчального закладу. Отже, попри загальнодержавний характер порушених у матеріалах «Дня» проблем, що підсилює їхню актуальність, частина матеріалів, на нашу думку, має «пошукати місце» іншим, актуальнішим, питанням у цій рубриці.

Звернемося також до проблем села. З огляду на кризовий стан українського села, на те, що сьогодні менше третини українців проживає в сільській місцевості, ці матеріали мають бути гостро актуальними. У «Голосі України» сільська тематика представлена таким чином: проблема хижаків — три матеріали: «Рябко не винен...», «На Чернігівщині полюють на Чупакабру» (ГУ. — 18.02.2010), «Нашими сусідами стали вовки», — кажуть у кількох селах Кам'янець-Подільського району на Хмельниччині» (ГУ. — 05.03.2010); проблема водопостачання — два матеріали: «Із Пугача втекла вода» (ГУ. — 27.05.2010) та «Копанка — капкан для громади» (ГУ. — 01.10.2010); про проблеми медичного обслуговування — два матеріали: «Читатимуть ветерани...» (ГУ. — 21.04.2010) та «На вісім сіл і один хутір» (ГУ. — 09.06.2010); інші проблеми селян — три матеріали: «“Війна” в поліській глибинці» (ГУ. — 24.03.2010), «На Поліссі — чорничні “жнива”» (ГУ. — 26.06.2010) та «Усім

хочеться стабільності» (ГУ. — 26.10.2010). Крім того, один матеріал порушує проблему на рівні держави — про низькі закупівельні ціни на зернові культури: «Селянин просить: “Дайте нам божу ціну”. У відповідь чує: “Ні, буде по-нашому”» (ГУ. — 23.07.2010). Позитивні аспекти життя окремих сіл висвітлюються в п’яти матеріалах: «Пошукати ще таке село!» (ГУ. — 29.05.2010), «Карпилівці самі собі дають раду» (ГУ. — 02.06.2010), «Важливо будувати не лише плани, а й об’єкти» (ГУ. — 21.09.2010), «700-річчя Демидівки почали святкувати з відкриття дитячого садка» (ГУ. — 12.10.2010), «“Поле чудес” під Львовом» (ГУ. — 02.11.2010). Тож співвідношення проблемних і неproblemних матеріалів має вигляд 11:5, тобто більше як удвічі переважають проблемні матеріали. Отже, справжня сільська реальність не відповідає мас-медійній, що свідчить про порушення принципу правдивості.

Крім того, на тему сільського господарства надруковано чотири статті позитивного забарвлення, дві — проблемного. З цих статей чотири регіонального характеру, дві загальнодержавного. Загалом сільській тематиці присвячено 22 матеріали (з них 13 проблемних і 9 неproblemних), 19 регіональних і лише три загальнодержавних.

У газеті «День» матеріали сільської спрямованості окреслюють такі теми: труднощі і перемоги в діяльності агрофірми «Ольгопіль-К», що успішно працює на території Писарівської сільської ради на Вінниччині — «...Про те, як тендітна дівчина Роксолана повертає життя в село» (День. — №100. — 11.06.2010); про складні погодні умови збирання врожаю та низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію з коментарями відповідних фахівців — «Зерно триматимемо...» (День. — №119. — 09.07.2010); про відродження дитячого садка в райцентрі Народичі Житомирської області, які після аварії на ЧАЕС потрапили до зони обов’язкового відселення — «На “чорнобильській землі” — бебі-бум» (День. — №132. — 28.07.2010); про відсутність цілісної та системної державної політики розвитку села та приклад європейців у цьому напрямку — «Село майбутнього» (День. — №149-150. — 30.08.2010); про новітні технології відродження чорнобильських земель та необхідну допомогу влади в цій діяльності, зокрема й на рівні законодавства — «Ріпак — проти радіації» (День. — №151. — 26.08.2010); про нагальну потребу в проведенні адміністративно-територіальної реформи, одна з цілей якої — забезпечити соціальними послугами сільських мешканців — «Подорожні нотатки з поїздки в Амбуків» (День. — №169. — 21.09.2010); про проблеми пересічного села та необхідність допомоги держави з вуст голови Тростянецької сільської ради в Бережанському районі на Тернопільщині Г. Білоус — «Плідно працювати на громаду — благородно» (День. — №196. — 28.10.2010).

Тож у всіх проаналізованих матеріалах сільської тематики в газеті «День» піднімаються актуальні питання, які присутні як у проблемних, так і в статтях з позитивними прикладами відродження села та сільського господарства, хоча їх одиниці на тлі тотального занепаду сільського господарства

й катастрофічного стану села. Незважаючи на те, що частина матеріалів має регіональний характер, проблеми порушуються на рівні загальнодержавному. Проте, на наш погляд, така порівняно незначна кількість матеріалів сільської тематики в обох виданнях не відображає реальний стан занепаду сучасних сіл з їхніми проблемами. Так, наприклад, в обох газетах поза увагою залишилися питання: про навчання сільських дітей, коли в умовах оптимізації шкільної освіти закривають нерентабельні школи і дітей возять до школи за кілька кілометрів; дошкільного виховання сільських дітей; зайнятості і дозвілля сільського населення; алкоголізму, який успішно «розквітає» в умовах бідності й безробіття тощо.

Отже, більшість матеріалів у досліджуваних виданнях розкриває актуальні теми, проте значна частина їх торкається життя регіонів, локальних подій або проблем, які не стосуються державного рівня. Актуальність таких матеріалів визначаємо як часткову. Досить високий відсоток неproblemних матеріалів (20–40%) не сприяє відображенню складного стану соціальної сфери, відповідно губиться призначення журналістики — служити народу. З погляду моральності безproblemна медіареальність, викликана порушеннями таких моральних принципів журналістики, як правдивість і гуманізм, забезпечує формування в аудиторії неправильного сприйняття світу завдяки медіа. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні аналізованого матеріалу та залученні до вивчення інших періодичних видань.

1. Иванов В. Ф. Аспекты массовой коммуникации. Ч. III. Теории и модели массовой коммуникации: моногр. / В. Ф. Иванов. К., 2009. 2. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К., 2000. 3. Mc Combs M. E. The agenda setting function of mass media / M. E. Mc Combs, D. L. Shaw // Public Opinion Quarterly. — 1972. — Vol. 36.

АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕМЫ И НАЛИЧИЕ ПРОБЛЕМЫ В МАТЕРИАЛАХ СОЦИАЛЬНОГО НАПРАВЛЕНИЯ: МОРАЛЬНЫЙ АСПЕКТ (на примере «Дня» и «Голоса Украины»)

Анализируются тематика и проблематика журналистских материалов социального направления с точки зрения актуальности темы и наличия проблемы. Отсутствие этих признаков журналистского материала расценивается как нарушение морального принципа правдивости.

ACTUALITY OF THEME AND PRESENCE OF PROBLEM IS IN MATERIALS OF SOCIAL DIRECTION: MORAL ASPECT (on the example of «Day» and «Voice of Ukraine»)

In the article is analysed a subject and problematika of social mass-media materials from point of actuality of theme and presence of problem. Absence of these signs of journalistic material is considered violation of moral principle of veracity.

Стаття надійшла 06.10.2011

УДК 007.304.655

Р. М. Вербовий*Інститут журналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка***ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОМПОЗИЦІЙНО-ГРАФІЧНОГО
КОМПЛЕКСУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО
МОЛОДІЖНОГО ЖУРНАЛУ**

Описуються елементи композиційно-графічного комплексу українського молодіжного журналу, даються визначення та характеристика поняття «елемент оформлення», подається типологія елементів оформлення, демонструється візуально-комунікаційна дія елементів композиційно-графічного комплексу. Простежено ієрархію оформлювальних засобів журнального видання. Викладений матеріал проілюстровано прикладами зі сторінок сучасного українського молодіжного журналу.

Елемент оформлення, ряди елементів оформлення, комплекси елементів оформлення, підсистеми та системи елементів оформлення, сучасний молодіжний журнал, візуально-комунікаційний процес

Стрімкий розвиток візуальних комунікацій спонукає суспільство до ґрунтовного переосмислення та систематизації оформлювальних традицій медіапростору. Адже протягом останнього століття візуальна культура настільки піддалася трансформаціям, що вже сьогодні складно ідентифікувати те чи інше явище, простежити його еволюцію, встановити закономірності розвитку тощо. Мусимо констатувати, що в українському журналістичнознавстві наявна величезна порожня ніша в дослідженнях з композиційно-графічної складової комунікаційного процесу. Проте впродовж багатьох років означений процес повноцінно функціонував, особливо через друковані засоби масової інформації. Тисячі різноманітних газет і журналів забезпечували інтенційне мовлення з читачем через ряд графічних засобів, безпосередньо впливаючи тим самим на інформаційну культуру українського суспільства. Починаючи від свого зародження і до сьогодні, національна преса займалася проблемами виховання та формування естетичного смаку, оформлювальної грамотності багатьох українців. У цьому контексті журнал мав провідне значення, адже йому властива значно більша та яскравіша система виражальних засобів, ніж газеті. Український журнал за весь час свого існування постійно зазнавав певних впливів як на тематику, так і на композиційно-графічну систему. Так, наприклад, за радянських часів оформлення українського журналу часто наслідувало загальновідомі всесоюзні, а сьогодні — закордонні масові видання.

Почесне місце в плеяді української преси належить молодіжному журналу. Саме даний тип періодики найбільш цікавий з композиційно-графічної точки зору. Підґрунтям для цього є особлива роль виражальних засобів у виданні. М. Ординська зазначає: «Особливою візуальною активністю відрізняються видання для молодіжної аудиторії. Експлуатується необхідність молодих людей